

НУМЕРАЛЬНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ НА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ПРОСТОРАХ

Числівники англійської мови – самостійна незамкнута парадигма квантитативних одиниць, якій притаманні ізоморфні риси лексико-семантичного поля кількості. Поліфункціональність зазначеної парадигми об'єктивується характером когнітивних процесів, засобами їх експлікації у мовній картині світу. Кореневі паралелі англійських числівників етимологізуються у близьких та дистантних мовах [1, с. 7].

Лексикалізація і десемантизація квантитативних сполучень обумовлює появу парадигми кількісно-якісної орієнтації, до конститuentів якої належать фразеологічні одиниці з квантитативним компонентом [3, с. 137].

В англійській мові виокремлюється група фразеологічних словосполучень, у яких структурним елементом виступає числівник – ФС(ч). ФС(ч) належать до багатоаспектних мовних явищ з певною структурою і семантичним навантаженням. Дослідження даних одиниць викликане безперечною зацікавленістю до вивчення ідентифікації їх етимологічних і структурно-семантичних особливостей, з одного боку, та розпізнання тенденцій еволюції числівників, з другого боку. ФС(ч) характеризуються притаманною для них відтворюваністю, відносною стабільністю структурних елементів, над якою тяжіє семантична цілісність. Компоненти ФС(ч) здатні семантично модифікуватись – повністю або частково. У зв'язку із втратою первісного значення числівники у ФС(ч) переходять в розряд потенціальних слів або слів, що зберегли певну смислову спрямованість. Пор.: *one and all* “всі як один”, “всі без винятку”; *one in a thousand* “дуже рідкий, один на тисячу”; *one or two* “декілька раз”; *two bits* “монета в 25 центів”; *in two twos* “моментально”, “зразу”; *put two and two together* “зробити висновок з фактів”, “зрозуміти що до чого”; *three sheets in the wind* “море по коліна”, “п'яний”; *not worth three straws* “гроша мідного не вартий”; *four eyes see more than two* “розум добре – а два краще”; *eighteen carat lie* “відверта брехня”, “зухвала брехня”; *twenty and twenty times* “раз за разом”, “повторно”; *the upper ten (thousand)* “верхівка суспільства”, “невелика елітна група” тощо.

Числівники у перемінних сполученнях в основному співвідносяться з реальними об'єктами, вказують на їх точні, приблизні кількісні характеристики. Значення числівників в умовах фразеологічного оточення суттєву детермінують компоненти контексту, перехрещення і включення їх смислів у семантику цільної одиниці.

Залучення одного і того ж числівника у різні фразеологічні оточення сприяє семантизації різних значень (смислів). Так, наприклад, ФС(ч) з

компонентом *one* виступають носіями значення відокремленості (*one and only, one and the same*), відповідності, рівності (*one man one vote, one vote and value*), унікальності (*the only one, there is one good wife in the country*), паукальності (*the voice of one man is the voice of no one*), одиничності (*one at a time, one move away may lose the game*), часової невизначеності (*one evening, one day, one time*).

ФС(ч) з десемантизованими числівниками функціонують у мові для позначення особливих ознак предметів, явищ, при цьому числове значення числівників служить ключем до мотивації цілої одиниці. Пор.: *four-in-hand* “галстук – самов’яз”; *two dogs over one bone* “голодні, злі”; *the Four Seas* “моря, що омивають Великобританію”; *the Seven Seas* “водорозділи нашої планети”, “всі водні простори”; *to talk ten to the dozen* “говорити безперестанку” та ін.

Позбавлення числівниками у ФС(ч) числового змісту приводить до десемантизації, до втрати сем точної кількості, до включення у поле невизначеної кількості, до використання при передачі контрасту, вираження понять “багато”, “мало”. Пор.: англ. *one in a hundred, one to thousand, a stitch in time saves nine, two heads are better than one*; рос. *ум хорошо, а два лучше, старый друг лучше новых двух, за семью замками*, укр. *біда не ходить одна, а з дітками, в трьох соснах заблудитися, на всі чотири сторони* та ін.

При повній десемантизації числівника ФС(ч) переходить до розряду оціночних одиниць. Пор.: *dressed up to the nines* “одягнутий модно, зі смаком”; *nine worthies* “знамениті люди”; *to give presents by nines* “виражати глибоку шану”; *a cat has nine lives* “живучий” [2, с. 59].

Десемантизація нумеральних компонентів проявляється також у ФС(ч), що реалізують кількісний контраст. Створенню ефекту протиставлення допомагає використання числівників з різним числовим наповненням. Пор.: англ. *four eyes see more than two; two is company, but three is none*; рос. *у семи нянек дитя без глазу; у одного вола двух шкур не дерут; семи смертям не бывать, а одной не миновать; за двумя зайцами погонишься, ни одного не поймаешь; семь бед – один ответ*.

На позначення значення “багато” у ФС(ч) використовується числівник високого порядку (*to have fifty things to tell smb* “мати багато новин для когось”; *thousand and one* “дуже багато”). ФС(ч) даного типу руйнують реальну достовірність фактів, порушують кількісну уявність і виступають емоційним засобом омовлення перебільшення.

Значення невеликої (паукальної) кількості виражають фразеологізми, що включають до свого складу числівники з незначною різницею на одну одиницю (*one or two* “один або два”, “декілька”; *two or three* “два або три”, “декілька”, *four or three* “три або чотири”, “декілька”. Серед засобів позначення паукальності виділяється структурний тип з компонентами *within, not*: *within a hundred miles*, “недалеко”; *not able to put two words together* “не вміти зв’язати і двох слів”; *in time of prosperity friends will be plenty, in time of adversity not one among twenty* “друзі пізнаються в біді”.

Значення малої та дуже малої кількості в англійській мові виражається цілою групою фразеологічних одиниць, об’єднаних спільним значенням: *for two pins; for a pin; not worth tree straws; not worth a bean (button, curse, damn,*

darn, doit, dump, farthing, groat, halfpenny, jigger, old song, pin, row of beans, row of pins, rush, snap) й ін.

Семантичні модифікації числівників в умовах фразеологічного оточення включають перехід від абстрактного числа до повної нейтралізації та набуття сем якості. При повному або частковому збереженні нумеральним компонентом числового значення ФС(ч) реалізують квантитативні значення, при десемантизації нумерального компонента ФС(ч) виражають кількісно-оцінні значення. Інтенсивність процесу фразеологізації змінних сполучень підтверджується наявністю значної групи ФС(ч), нумеральні компоненти яких зовсім не актуалізують числових сем [2, с. 70].

ФС(ч) – репродукована розчленована одиниця з нумеральним компонентом, що характеризується стабільністю елементів і семантичною цільністю. ФС(ч) відносяться до стійких одиниць спеціального денотативно-конотативного значення. ФС(ч) беруть свій початок від вільних нумеральних словосполучень, залучених до процесу лексикалізації. Момент спільності значення вихідних одиниць зберігається в результативних утвореннях, відкритих для наступних семантичних модифікацій. Правило поєднання смислів активно діє на старті лексикалізації вільних сполучень у ФС(ч). У похідних одиницях поступово “затінюється” значення продуктивних вільних об’єднань. ФС(ч) набувають неквантитативного значення, стають одиницями синкретично квалітативно-субстантивного плану. Загальний смисл ФС(ч) обумовлюється сукупністю значень складових. Процес лексикалізації нумеральних словосполучень тісно пов’язаний з десемантизацією компонентів, включаючи числівники.

Значення субстантивності, якості і кількості синкретизуються у ФС(ч). Транспозиція у ФС(ч) призводить до домінуючого значення – кількості / предметності. Кількість у ФС(ч) характеризується градуальною низхідною представленістю.

На фразеологічних просторах нумеральні словосполучення семантизують приблизну та невизначену кількість. Числова картина при цьому розсіюється, залишаються тільки її “сплески”, відлуння на фоні нового синкретичного буття. Часткова десемантизація числівників у фразеологічних словосполученнях обумовлює появу семи “багато” або “мало”, низки стилістичних засобів. Повна десемантизація числівників призводить до номінації якісних ознак.

ЛІТЕРАТУРА

1. Швачко С.О., Баранова С.В, Кобякова І. К. Числівник англійської мови / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова; за заг. ред. С. О. Швачко. – Суми: Вид-во Сум ДУ, 2010. – 171 с.
2. Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти. – Посібник / С. О. Швачко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 128 с.
3. Швачко С. О., Єгорова О. І. Сім чудес квантитативної лексики (типологічний аспект) / С. О. Швачко, О. І. Єгорова // Вісник СумДУ. Серія “Філологія”. – 2008. – №1. – С. 134-139.

Сучасні лінгвістичні парадигми: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 березня 2013 р.). - Горловка: Вид-во ГІМ ДВНЗ "ДДПУ", 2013. - С.103-106.